Габдулла Тукай

Шүрәле

Тылсымлы Сәхифәләр

Габдулла Тукай

Шурәле

Бөек татар шагыйре Габдулла Тукай 1886 елның 26 апрелендә дөньяга килә. Туган иле, үз халкының язмышы өчен янып яши шагыйрь. Тормышы бик кыска булса да, Тукай шигърияте – татар халкының бөек мирасы, зур байлыгы. Ул – татар дөньясы чикләрен үтеп, халыкара хәзинәгә әверелгән, шигырьләре дөнья халыклары телләренә иң күп тәрҗемә ителгән шагыйрьләрнең берсе.

Тукай, син мәңге безнең йөрәкләрдә!

Великий татарский поэт Габдулла Тукай родился 26 апреля 1886 года.

Поэт был верным сыном своего народа и преданно любил свою родину.

Тукай оставил людям большое поэтическое наследие. Его поэзия с юных лет известна каждому в Татарстане. Это главное сокровище татарского народа.

Тукай, ты всегда в наших сердцах!

Габдулла Тукай

Шүрәле

Нәкъ Казан артында бардыр бер авыл — Кырлай диләр;
Җырлаганда көй өчен, «тавыклары җырлай», диләр.

Гәрчә анда тугъмасам да, мин бераз торган идем,
Җирне әз-мәз тырмалап, чәчкән идем, урган идем.

Ул авылның, — һич онытмыйм, — һәрьягы урман иде,
Ул болын, яшел үләннәр хәтфәдән юрган иде.

Зурмы? дисәң, зур түгелдер, бу авыл бик кечкенә,
Халкының эчкән суы бик кечкенә — инеш кенә.

Анда бик салкын вә бик эссе түгел, урта һава;
Җил дә вактында исеп, яңгыр да вактында ява.

Есть аул вблизи Казани под названием Кырлай.
Даже куры в том Кырлае петь умеют... Дивный край!

Хоть я родом не оттуда, но любовь к нему хранил,
На земле его работал — сеял, жал и боронил.

Он слывёт большим аулом? Нет, напротив, невелик,
А река, народа гордость, — просто маленький родник.

Эта сторона лесная вечно в памяти жива.
Бархатистым одеялом расстилается трава.

Там ни холода, ни зноя никогда не знал народ:
В свой черёд подует ветер, в свой черёд и дождь пойдёт.

Урманында кып-кызыл кура җиләк тә җир җиләк;
Күз ачып йомганчы, һичшиксез, җыярсың бер чиләк.

Бик хозур! Рәт-рәт тора, гаскәр кеби, чыршы, нарат;
Төпләрендә ятканым бар, хәл җыеп, күккә карап.

Юкә, каеннар төбендә кузгалаклар, гөмбәләр
Берлә бергә үсә аллы-гөлле гөлләр, гонҗәләр.

Ак, кызыл, ал, сап-сары, зәңгәр, яшелдән чәчкәләр;
Һәр тарафка тәмле исләр чәчкәли бу чәчкәләр.

Үпкәлиләр чәчкәләрне төрле төсле күбәләк-
ләр килеп, киткән булып, тагын да шунда чүгәләп.

От малины, земляники всё в лесу пестрым-пестро,
Набираешь в миг единый ягод полное ведро.

Часто на траве лежал я и глядел на небеса.
Грозной ратью мне казались беспредельные леса.

Точно воины, стояли сосны, липы и дубы,
Под сосной — щавель и мята, под берёзою — грибы.

Сколько синих, жёлтых, красных там цветов переплелось,
И от них благоуханье в сладком воздухе лилось.

Улетали, прилетали и садились мотыльки,
Будто с ними в спор вступали и мирились лепестки.

Бервакыт чук-чук итеп сайрый Ходайның кошлары;
Китә җаннарны кисеп, ярып садаи хушлары.

Монда бульварлар, клуб һәм танцевальня, цирк та шул;
Монда оркестр, театрлар да шул, концерт та шул.

Зур бу урман: читләре күренмидер, диңгез кеби,
Биниһая, бихисаптыр, гаскәри Чыңгыз кеби.

Кылт итеп искә төшәдер намнары, дәүләтләре
Карт бабайларның, моны күрсәң, бөтен саулэтләре.

Ачыла алдында тарихтан театр пәрдәсе:
Аһ! дисең, без ник болай соң? Без дә Хакның бәндәсе.

Птичий щебет, звонкий лепет раздавались в тишине,
И пронзительным весельем наполняли душу мне.

Здесь и музыка, и танцы, и певцы, и циркачи,
Здесь бульвары и театры, и борцы, и скрипачи!

Этот лес благоуханный шире моря, выше туч,
Словно войско Чингисхана, многошумен и могуч.

И вставала предо мною слава дедовских имён,
И жестокость, и насилье, и усобица племён.

Җәй көнен яздым бераз; язмыйм әле кыш, көзләрен,
Алсу йөзле, кара кашлы, кара күзле кызларын.

Бу авылның мин җыен, мәйдан, сабаны туйларын
Язмыймын куркып, еракларга китәр дип уйларым...

Тукта, мин юлдин адашканмын икән бит, күр әле,
Әллә ник истән дә чыккан, сүз башым бит — «Шүрәле».

Аз гына сабрит әле, и кариэм! хәзер язам;
Уйласам аулымны, гакълымнан да мин хәзер язам.

Летний лес изобразил я, — не воспел ещё мой стих
Нашу осень, нашу зиму и красавиц молодых,

И веселье наших празднеств, и весенний сабантуй...
О мой стих, воспоминаньем ты мне душу не волнуй!

Но постой, я замечтался... Вот бумага на столе...
Я ведь рассказать собрался о проделках Шурале.

Я сейчас начну, читатель, на меня ты не пеняй:
Всякий разум я теряю, только вспомню я Кырлай.

Билгеле, бу кап-кара урманда һәр ерткыч та бар,
Юк түгел аю, бүре; төлке — җиһан корткыч та бар.

Һәм дә бар монда куян, әрлән, тиен, йомран, поши,
Очрата аучы булып урманда күп йөргән кеше.

Бик куе булганга, монда җен-пәриләр бар, диләр,
Төрле албасты, убырлар, шүрәлеләр бар, диләр,

Һич гаҗәп юк, булса булыр,— бик калын, бик күп бит ул;
Күктә ни булмас дисең,— очсыз-кырыйсыз күк бит ул!

Разумеется, что в этом удивительном лесу
Встретишь волка, и медведя, и коварную лису.

Здесь охотникам нередко видеть белок привелось,
То промчится серый заяц, то мелькнёт рогатый лось.

Много здесь тропинок тайных и сокровищ, говорят.
Много здесь зверей ужасных и чудовищ, говорят.

Много сказок и поверий ходит по родной земле
И о джинах, и о пери, и о страшных шурале.

Правда ль это? Бесконечен, словно небо, древний лес,
И не меньше, чем на небе, может быть в лесу чудес.

Шул турыдан аз гына — биш-алты сүз сөйлим әле,
Гадәтемчә аз гына җырлыйм әле, көйлим әле.

Бик матур бер айлы кичтә бу авылның бер Җегет
Киткән урманга утынга, ялгызы бер ат җигеп.

Тиз барып җиткән Җегет, эшкә тотынган баргач ук,
Кисә башлаган утынны балта берлән тук та тук!

Җәйге төннең гадәтенчә төн бераз салкын икән;
Барча кош-корт йоклаган булганга, урман тын икән.

Шундый тын, яхшы һавада безнең утынчы исә
Алны-артны, уңны-сулны белмичә, утын кисә.

Балтасы кулда, Җегет эштән бераз туктап тора;
Тукта, чү! Ямьсез тавышлы әллә нәрсә кычкыра.

Об одном из них начну я повесть краткую свою,
И — таков уж мой обычай — я стихами запою.

Как-то в ночь, когда, сияя, в облаках луна скользит,
Из аула за дровами в лес отправился джигит.

На арбе доехал быстро, сразу взялся за топор,
Тук да тук, деревья рубит, а кругом — дремучий бор.

Как бывает часто летом, ночь была свежа, влажна.
Оттого, что птицы спали, нарастала тишина.

Дровосек работой занят, знай стучит себе, стучит,
На мгновение забылся очарованный джигит.

Чу! Какой-то крик ужасный раздаётся вдалеке,
И топор остановился в замахнувшейся руке.

Сискәнеп, безнең Җегет катып кала аягүрә,
Аңламастан, каршысында әллә нинди «ят» күрә.

Нәрсә бу? Качкынмы, җенме? Йә өрәкме, нәрсә бу?
Кот очарлык, бик килешсез, әллә нинди нәрсә бу!

Борыны кәп-кәкре — бөгелгәндер тәмам кармак кеби;
Төз түгел куллар, аяклар да — ботак-тармак кеби.

Ялтырый, ялт-йолт киләдер эчкә баткан күзләре,
Кот очар, күрсәң әгәр, төнлә түгел — көндезләре.

Яп-ялангач, нәп-нәзек, ләкин кеше төсле үзе;
Урта бармак буйлыгы бар маңлаенда мөгезе.

И застыл от изумленья наш проворный дровосек.
Смотрит — и глазам не верит. Кто же это? Человек?

Джин, разбойник или призрак - этот скрюченный урод?
До чего он безобразен, поневоле страх берёт.

Нос изогнут наподобье рыболовного крючка,
Руки, ноги — точно сучья, устрашат и смельчака.

Злобно вспыхивают очи, в чёрных впадинах горят.
Даже днём, не то что ночью, испугает этот взгляд.

Он похож на человека, очень тонкий и нагой,
Узкий лоб украшен рогом в палец наш величиной.

Кәкре түгелдер моның бармаклары — бик төз төзен,
Тик килешсез — һәрбере дә ярты аршыннан озын.

Бик озак торгач карашып, күзне күзгә нык терәп,
Эндәшә батыр утынчы: «Сиңа миннән ни кирәк?»

— Бер дә шикләнмә, Җегет, син; мин карак-угъры түгел,
Юл да кисмимен, шулай да мин бигүк тугъры түгел.

Гадәтем: ялгыз кешеләрне кытыклап үтерәм;
Мин әле, күргәч сине, шатланганымнан үкерәм.

Тик кытыкларга яралгандыр минем бармакларым;
Булгалыйдыр көлдереп адәм үтергән чакларым.

Кил әле, син дә бераз бармакларыңны селкет, и
Яшь Җегет! Килче, икәү уйныйк бераз кети-кети.

У него же в пол-аршина пальцы на руках кривых, —
Десять пальцев безобразных, острых, длинных и прямых.

И в глаза уроду глядя, что зажглись, как два огня,
Дровосек спросил отважно: — Что ты хочешь от меня?

— Молодой джигит, не бойся, не влечёт меня разбой.
Но хотя я не разбойник — я не праведник святой.

Почему, тебя завидев, я издал весёлый крик?
Потому, что я щекоткой убивать людей привык.

Каждый палец приспособлен, чтобы злее щекотать,
Убиваю человека, заставляя хохотать.

Ну-ка, пальцами своими, братец мой, пошевели,
Поиграй со мной в щекотку и меня развесели!

— Яхшы, яхшы, сүз дә юктыр, мин карышмый уйныймын,
Тик сине шартымга күнмәссең диеп мин уйлыймын.

— Нәрсә шартың, сөйлә, и бичара адәмчеккенәм?
Тик тизүк уйныйкчы, зинһар, нәрсә кушсаң да күнәм.

— Сөйлием шартымны сиңа, яхшы тыңлап тор: әнә
Шунда бар ич бик озын һәм бик юан бер бүрәнә.

Мин дә көч-ярдәм бирермен: әйдә, иптәш, кузгалыйк,
Шул агачны бергә-бергә ушбу арбага салыйк.

Бүрәнәнең бер очында бар әчелгән ярыгы,
Шул җиреннән нык кына син тот, и урман сарыгы!

— Хорошо, я поиграю, — дровосек ему в ответ.
— Только при одном условье... Ты согласен или нет?

— Говори же, человечек, будь, пожалуйста, смелей,
Все условия приму я, но давай играть скорей!

— Если так — меня послушай, как решишь — мне всё равно.
Видишь, толстое, большое и тяжёлое бревно?

— Дух лесной! Давай сначала поработаем вдвоём,
На арбу с тобою вместе мы бревно перенесём.

— Щель большую ты заметил на другом конце бревна?
Там держи бревно покрепче, сила вся твоя нужна!..

Бу киңәшкә Шүрәле дә күнде, килмичә кире,
Китте кушкан җиргә, атлап адымын ире-ире;

Куйды илтеп аузын әчкән бүрәнәгә бармагын,—
Кариэм, күрдеңме инде яшь Җегетнең кармагын!

Суккалыйдыр балта берлән кыстырылган чөйгә бу,
Хәйләсене әкрен-әкрен китерәдер көйгә бу.

Шүрәле тыккан кулын — селкенмидер, кузгалмыйдыр;
Белми инсан хәйләсен — һич балтага күз салмыйдыр.

Суккалый торгач, ахырда чөй чыгып, бушап китеп,
Шүрәленең бармагы калды кысылды шап итеп.

На указанное место покосился Шурале
И, джигиту не переча, согласился Шурале.

Пальцы длинные, прямые положил он в пасть бревна...
Мудрецы! Простая хитрость дровосека вам видна?

Клин, заранее заткнутый, выбивает топором,
Выбивая, выполняет ловкий замысел тайком.

Шурале не шелохнется, не пошевельнёт рукой,
Он стоит, не понимая умной выдумки людской.

Вот и вылетел со свистом толстый клин, исчез во мгле...
Прищемились и остались в щели пальцы Шурале.

Сизде эшне Шүрәле дә: кычкыра да бакыра,
Сызлана һәм ярдәменә шүрәлеләр чакыра.

Хәзер инде Шүрәле безнең Җегеткә ялына,
Тәүбә итә эшләреннән, изгелеккә салына:

— Син бераз кызган мине, коткарчы, и адәм генәм;
Мондин ары үзеңә, угълыңа, нәслеңгә тимәм.

Башкалардан да тидермәм, ул минем дустым диеп,
Аңгар урманда йөрергә мин үзем куштым, диеп.

Шурале обман увидел, Шурале вопит, орёт.
Он зовёт на помощь братьев, он зовёт лесной народ.

С покаянною мольбою он джигиту говорит:
— Сжалься, сжалься надо мною! Отпусти меня, джигит!

— Ни тебя, джигит, ни сына не обижу я вовек.
Весь твой род не буду трогать никогда, о человек!

Никому не дам в обиду! Хочешь, клятву принесу?
Всем скажу: «Я — друг джигита. Пусть гуляет он в лесу!».

Бик авырта кулларым, дустым, җибәр, зинһар, җибәр; —
Шүрәлене рәнҗетүдән нәрсә бар сиңа, ни бар?

Тибрәнә дә йолкына, бичара гакълыннан шаша;
Шул арада яшь Җегет өйгә китәргә маташа.

Ат башыннан тоткан ул, бу Шүрәлене белми дә;
Ул моның фәрьядларын асла колакка элми дә.

— И Җегет, һич юк икәндер мәрхәмәт хиссең синең;
Әйтче, зинһар, мәрхәмәтсез! Кем син? Исмең кем синең?

Иртәгә килгәнче дустлар тәндә җаным торса гәр,
Шул фәлән атлы кеше кысты диермен сорсалар.

— Әйтсәм әйтим, син белеп кал: чын атым Былтыр минем.
Бу Җегет абзаң булыр бу, бик белеп тор син, энем!

— Пальцам больно! Дай мне волю! Дай пожить мне на земле!
Что тебе, джигит, за прибыль от мучений Шурале?

Плачет, мечется бедняга, ноет, воет, сам не свой.
Дровосек его не слышит, собирается домой.

— Неужели крик страдальца эту душу не смягчит?
Кто ты, кто ты, бессердечный? Как зовут тебя, джигит?

— Завтра, если я до встречи с нашей братьей доживу,
На вопрос: «Кто твой обидчик?» — чьё я имя назову?

— Так и быть, скажу я, братец. Это имя не забудь:
Прозван я «Вгодуминувшем»... А теперь — пора мне в путь.

Шүрәле фөрьяд итәдер; аудан ычкынмак була
һәм дә, ычкынгач, Җегеткә бер-бер эш кылмак була.

Кычкыра: «Кысты, харап итте явыз Былтыр мине,
Аһ, үләм бит, бу бәладән кем килеп йолкыр мине?»

Иртәгесен шүрәлеләр бу фәкыйрьне тиргиләр:
— Син җүләрсең, син котырган, син тилергәнсең,—диләр.

Әйтәләр: «Кычкырма син, тиз яхшылык берлән тыел!
И җүләр! Кысканга былтыр, кычкыралармы быел!?»

Шурале кричит и воет, хочет силу показать,
Хочет вырваться из плена, дровосека наказать.

— Я умру. Лесные духи, помогите мне скорей!
Прищемил Вгодуминувшем, погубил меня злодей!

А наутро прибежали шурале со всех сторон.
— Что с тобою? Ты рехнулся? Чем ты, дурень, огорчён?

— Успокойся! Помолчи-ка! Нам от крика невтерпёж.
Прищемлён в году минувшем, что ж ты в нынешнем ревёшь?

Габдулла Тукайның “Шүрәле” поэмасы һәм мультфильм

Поэма Габдуллы Тукая «Шурале» и мультфильм

Художественно-анимационное издание

Главный редактор **Марат Ганиев**
Консультант **Роза Хайдарова**
Перевод на русский язык **Семен Липкин**
Литературная редакция **Айгуль Зайнуллина, Анна Белоброва**
Художественный редактор **Дамир Бариев**
Художники **Дарья Митрофанова, Эльвира Гарифуллина, Полина Гречкина**
Компьютерная верстка **Дамир Бариев, Елена Никулина**
Главный режиссер **Сергей Киатров**
Анимация **Рената Аймалетдинова, Светлана Хасанова, Александра Ахтямзанова, Аида Ромашова, Ольга Волкова, Денис Садыков**
Координатор проекта **Азат Ганиев**
Технический директор **Марат Башаров**

ISBN 978-5-9903561-1-5
9 785990 356115

Татармультфильм
www.tatarmultfilm.ru
www.balarf.ru

Печать офсетная
Тираж экз.
Заказ №

Отпечатано с готового оригинал-макета издательства «Татармультфильм» в типографии
© Объединение «Татармультфильм»